

Peranan Nguyễn Trãi dalam Perjuangan Pembebasan Politik dan Masyarakat Vietnam

The Role of Nguyễn Trãi in the Liberation Struggle of Vietnamese Politics and Society

Raja Nor Azura Raja Ismail & Ahmad Zainudin Husin

Jabatan Sejarah, Fakulti Sains Kemanusiaan, Universiti Pendidikan Sultan Idris

Email: m20152002116@siswa.upsi.edu.my

Received: 08 October 2020; **Accepted:** 15 May 2021; **Published:** 19 May 2021

To cite this article (APA): Raja Ismail, R. N. A., & Husin, A. Z. (2021). The Role of Nguyễn Trãi in the Liberation Struggle of Vietnamese Politics and Society. *Perspektif: Jurnal Sains Sosial Dan Kemanusiaan*, 13(1), 37-47. <https://doi.org/10.37134/perspektif.vol13.1.4.2021>

To link to this article: <https://doi.org/10.37134/perspektif.vol13.1.4.2021>

Abstrak

Artikel ini memfokuskan tentang kehebatan tokoh intelektual Vietnam Nguyễn Trãi (1380-1442) dalam menyebarkan falsafah pembebasan semasa pencerobohan Dinasti Ming ke atas Vietnam. Perbincangan artikel ini berkisar tentang latar belakang Nguyễn Trãi dan sumbangannya terhadap pembebasan Vietnam menentang Dinasti Ming. Kajian ini menggunakan kaedah kualitatif dengan meneliti sumber primer hasil karya Nguyễn Trãi seperti *Proclamation of Victory: Translation and Annotations of a Fifteenth Century Vietnamese Document*, *Beyond the Court Gate: Selected Poems of Nguyễn Trãi* dan *The Complete History of Dai Viet*. Di samping itu, kajian ini juga meneliti sumber sekunder berupa buku dan jurnal. Hasil kajian mendapati penglibatan Nguyễn Trãi dalam pentadbiran Vietnam bermula pada tahun 1406 ketika ayahnya Nguyen Phi Khanh ditangkap oleh Dinasti Ming. Oleh itu Nguyễn Trãi mula menyimpan dendam untuk mengusir Dinasti Ming dari Vietnam dan seterusnya memberikan kedamaian kepada Vietnam. Nguyễn Trãi seterusnya menulis beberapa syair, puisi dan sajak yang mengandungi falsafah perjuangan pembebasan Vietnam. Artikel ini membuktikan bahawa keberkesanan falsafah kebebasan Nguyễn Trãi turut menyumbang kepada kejayaan perjuangan kemerdekaan Vietnam di bawah Lê Lợi dan seterusnya membina sebuah dinasti yang berpegang kepada falsafah tersebut.

Kata Kunci: Nguyễn Trãi, Lê Lợi, Falsafah Confusius, Vietnam, Dinasti Ming

Abstract

This article focuses on the prowess of Vietnamese intellectual figure Nguyễn Trãi (1380-1442) in spreading the philosophy of liberation during the invasion of the Ming dynasty over the Dai Co Viet (Vietnam.) The discussion is on the background of Nguyễn Trãi and their contributions to the liberation of Vietnamese against the Ming Dynasty. This study uses a qualitative methodology by examining the primary sources of Nguyễn Trãi's works such as Proclamation of Victory, Translation and annotations of a Fifteenth Century Vietnamese Document, Beyond the Court Gate, Selected poems of Nguyễn Trãi and The complete history of Dai Viet. In addition, this study also examines secondary sources in the form of books and journals. The results of the study found that Nguyễn Trãi's involvement in the Vietnamese administration began in 1406 when his father Nguyen Phi Khanh was captured by the Ming Dynasty. As a result, Nguyễn Trãi began to hold a grudge to drive the Ming invaders away from the Vietnamese government and give peace to Vietnam. Nguyễn Trãi started writing his philosophy to fight for the liberation of Vietnam. This article has proven that the effectiveness of Nguyễn Trãi's philosophy of freedom, contributed to the success of the Vietnamese struggle for independence under Lê Lợi and subsequently built a dynasty that adhered to the philosophy.

Keywords: Nguyen Trai, Le Loi, Philosophy of Confucious, Vietnam, Ming Dynasty

Pengenalan

Pada abad kelima belas khususnya tahun 1407, Dai Co Viet (selepas ini disebut Vietnam) kembali menjadi jajahan China selepas kekalahan Dinasti Ho yang memerintah sejak tahun 1400, ke tangan Dinasti Ming. Berikutan kejatuhan tersebut, usaha menamatkan penjajahan Dinasti Ming diteruskan sehinggalah tahun 1413 apabila pemimpin pejuang Vietnam iaitu Tran Qui-Khoach ditangkap bersama panglimanya. Perjuangan untuk menamatkan pemerintahan Dinasti Ming ke atas Vietnam diteruskan sehinggalah ditamatkan pada 1427 berikutan kejayaan pemberontakan Lam Son (1418-1428) pimpinan Lê Lợi. Kejayaan tersebut memperlihatkan bahawa di sebalik kekuatan tentera, kemantapan spiritual merupakan perkara penting dalam menggerakkan sesebuah perjuangan. Oleh itu kejayaan tersebut adalah hasil gandingan dua tokoh penting iaitu Nguyễn Trãi iaitu seorang sarjana Confusius Vietnam dengan Lê Lợi iaitu seorang pemimpin perang yang hebat. Nguyễn Trãi merupakan sarjana Confusius, penyair, ahli politik yang mahir dan juga seorang pakar strategi Vietnam era perjuangan pembebasan negara tersebut daripada cengkaman Dinasti Ming. Penulisan sejarah tentang tokoh perjuangan ini banyak membincangkan pencapaiannya dalam pembebasan Vietnam. Nguyễn Trãi lebih menarik para pengkaji daripada aspek ketokohnya sebagai seorang sarjana Vietnam yang berjuang melalui falsafah dalam membebaskan bangsanya. Perjuangan beliau yang merupakan konsep universal yang masih diteruskan sehingga kini ialah falsafah kebebasan bangsa yang dijemakan melalui syair, sajak dan puisi.

Penulisan tentang perjuangan pembebasan Vietnam yang diketuai Lê Lợi kebanyakannya lebih tertumpu kepada ketokohan Maharaja tersebut. Peranan tokoh dibelakangnya iaitu, Nguyễn Trãi pula adalah sebagai ahli falsafah, penyair, ahli politik yang mahir dan juga seorang pakar strategi Vietnam. Penulisan dalam kalangan sarjana Vietnam kebanyakannya menumpukan kepada sumbangan Nguyễn Trãi sebagai tokoh cendekiawan zaman klasik. Terdapat juga penulisan yang memperincikan susur galur tokoh tersebut daripada kecil (1380) sehingga beliau meninggal dunia (1442). Perbincangan mereka lebih mengkhususkan kepada peranan sebagai tokoh cendekiawan yang membantu Maharaja Lê Lợi (1384 - 1433) untuk membebaskan Vietnam semasa pencerobohan tentera Dinasti Ming. Ini memperlihatkan betapa pentingnya perjuangan tokoh tersebut sehingga disanjung tinggi oleh masyarakat Vietnam sehingga kini. Berbeza dengan Lê Lợi, peranan Nguyễn Trãi tidak terarah kepada medan perang tetapi lebih kepada perancangan strategi dan pembakar semangat juang menerusi karya kesarjanaannya. Beliau menghasilkan banyak sajak dan nukilan ketika perang pembebasan tersebut sehingga kematiannya. Kini, terdapat banyak penulisan yang meneliti sumbangan Nguyễn Trãi sebagai seorang sarjana dan pakar strategi perang. Penulisan ini bukan sahaja membincangkan kepentingan falsafah semasa perang tetapi juga pembentukan sistem pemerintahan selepas perang. Artikel ini turut menganalisis kepentingan falsafah pembebasan Nguyễn Trãi yang dijemakan melalui karya beliau terhadap pembentukan undang-undang dan sistem pemerintahan di Vietnam selepas pencerobohan China.

Metode Kajian

Penyelidikan ini menggunakan kaedah Sejarah dengan pendekatan kualitatif. Kaedah tersebut melibatkan analisis dokumen dan sumber kepustakaan yang terdiri daripada empat proses iaitu pengumpulan sumber, kritikan sumber, pentafsiran dan penulisan sejarah. Sumber yang digunakan terdiri daripada sumber primer yang dipetik daripada penulisan yang diterjemahkan daripada tulisan asalnya menggunakan aksara Nom. Antara penulisan yang penting ialah karya Nguyễn Trãi seperti *Proclamation of victory: Translation and annotations of a Fifteenth Century Vietnamese Document*, *Beyond the Court Gate: Selected poems of Nguyễn Trãi* dan *The complete history of Dai Viet*. Manakala sumber sekunder pula terdiri daripada buku dan jurnal. Kritikan dalaman dan luaran turut dilaksanakan bagi menentukan kesahihan dan keabsahan data. Maklumat yang berbentuk data kualitatif, dianalisis untuk menilai kepentingan peranan Nguyễn Trãi dalam perjuangan membebaskan Vietnam daripada penguasaan China. Hasil penganalisaan tersebut dipersembahkan secara kronologikal dalam artikel ini.

Kajian Literatur

Secara keseluruhannya terdapat dua tema utama dalam penulisan tentang Vietnam zaman tradisional iaitu, perjuangan pembebasan daripada China dan sistem pemerintahan yang terbentuk selepas pembebasan Vietnam daripada China khususnya era pemerintahan Dinasti Lê. Apabila membicarakan perjuangan pembebasan Vietnam era Lê Loi, peranan cendekiawan seperti Nguyễn Trãi amat penting untuk dibincangkan. Maka, lahirlah buku terjemahan mengenai karya tokoh berkenaan ke dalam bahasa Inggeris. Antaranya ialah *The complete history of Dai Viet* oleh Ch'en Ching Ho, yang diterjemahkan dari karya asal *Dai Viet Su Ky Toan Thu* (Lien, 1993), *Beyond the Court Gate: Selected poems of Nguyễn Trãi* (Nguyen Do & Hoover, 2010), dan *Proclamation of victory: Translation and annotations of a Fifteenth Century Vietnamese* (Dinh, 2011). Karya-karya terjemahan ini memberi ruang kepada sarjana bukan Vietnam untuk turut serta dalam menilai kepentingan kesusteraan dalam menerapkan falsafah tradisional kepada masyarakat Vietnam. Ini termasuklah tentang kepentingan sarjana istana dalam membentuk jati diri masyarakat Vietnam. Antara penulisan penting mengenai aspek ini ialah artikel yang ditulis oleh O'Harrow (1979) bertajuk *Nguyễn Trãi's Binh Ngo Dai Cao of 1428: The Development of a Vietnamese National Identity*, dan pensejarahan zaman pemerintahan dinasti Lê yang menjurus kepada sistem dan undang-undang pentadbiran seperti *The Status of Women in Traditional Vietnam: A Comparison of the Code of the Lê Dynasty (1428-1788) with the Chinese Codes* (Van Tai, 1981) dan *Vietnam's Code of the Lê Dynasty (1428-1788)* (Van Tai, 1982). Artikel ini memperlihatkan pelaksanaan sistem undang-undang yang diamalkan yang melibatkan kedudukan masyarakat Vietnam dalam pentadbiran Dinasti Lê.

Aspek sejarah zaman ini juga turut dimuatkan dalam penulisan sejarah Vietnam umum seperti karya Nguyen Khac Vien (2007) yang bertajuk *Vietnam: A Long History*, dan juga artikel akhbar yang bertujuan untuk memperingati sumbangan tokoh Nguyễn Trãi kepada masyarakat Vietnam. Antaranya ialah tulisan Phong Hien (1979) berjudul *The Humanism of Nguyen Trai* yang dimuatkan dalam akhbar *Vietnam Courier*. Artikel tulisan Tho Nguyen (2019) yang bertajuk *Nguyen Trai's thought on philosophical ethics and its value for the Vietnamese Society today* mengetengahkan etika falsafah Nguyen Trai iaitu seorang penyajak dan penyair yang mencintai alam semula jadi. Selain itu, tulisan Nguyen Chi Hai (2019) dalam *Nguyen Trai's Political Thoughts* mengambil berat tentang tiga perkara iaitu diplomasi, pembangunan negara dan rakyat. Penulisan tentang sumbangan Nguyễn Trãi dalam membebaskan masyarakat Vietnam daripada sistem feodal yang mengongkong tidak begitu dibincangkan secara mendalam. Oleh itu artikel ini bertujuan untuk membincangkan aspek tersebut dengan menilai sumbangan tokoh sarjana istana Vietnam dalam membebaskan masyarakat Vietnam daripada sistem dan nilai penjajahan yang bercorak perhambaan.

Dapatan Kajian/Perbincangan

Pensejarahan zaman klasik Vietnam memperlihatkan kerajaan tersebut mengalami era penjajahan yang begitu lama iaitu mencecah seribu tahun oleh Dinasti China. Pencerobohan ini memberi kesan kepada ketidakstabilan ekonomi dan sosial pada tahun 111 B.C hingga A.D 939. Era penjajahan ini turut memperlihatkan kecelaruan identiti dalam kalangan masyarakat Vietnam berikutan wujudnya asimilasi budaya antara masyarakat China dengan Vietnam. Keadaan menjadi semakin kritikal setelah penghijrahan beramai-ramai masyarakat Han ke Vietnam. Kesan daripada penghijrahan itu dapat dilihat pada rupa paras masyarakat Vietnam, iaitu rupa paras yang seiras dengan masyarakat Cina hasil dari perkahwinan campur, dan kesan tersebut boleh dilihat sehingga hari ini. Penjajahan yang begitu lama ke atas Vietnam menyebabkan masyarakat Vietnam terasimilasi dengan budaya dan falsafah masyarakat Cina. Antaranya ialah falsafah Konfusianisme yang dibawa oleh Confusius (Hoobler & Hoobler, 2009). Ajaran Konfusianisme ini telah tersebar sejak dinasti Tran lagi sehingga menjadi falsafah yang diamalkan bukan sahaja oleh masyarakat umum tetapi juga golongan istana (Bowman, 1893). Pengajaran dan amalan falsafah ini secara berterusan dalam masyarakat Vietnam telah menyebabkan kelahiran tokoh sarjana yang mahir dalam kalangan mereka. Antara tokoh falsafah Confusius Vietnam ialah Nguyễn Trãi. Beliau lahir dalam persekitaran istana dan juga terdidik dengan falsafah Konfusianisme. Kepercayaan tersebut lebih menitik beratkan aspek moral yang berasaskan

etika kemanusiaan dan kasih sayang, dan juga lebih menekankan kepada idea keharmonian dalam pemerintahan sesebuah kerajaan (Hoobler & Hoobler, 2009).

Nguyen Trai dan Falsafah Confucius

Pendidikan falsafah Konfusius yang diterapkan sejak kecil menjadikan Nguyễn Trãi seorang yang murni peribadinya, penyayang, sukakan keamanan dan memperjuangkan keharmonian sejagat. Bapanya, Nguyễn Phi Khanh merupakan seorang guru yang mempunyai semangat patriotik yang tinggi. Nguyễn Trãi merupakan seorang yang berbakat dalam bidang sastera malah sejak kecil beliau memperlihatkan bakatnya dalam mengarang puisi. Beliau sering menghasilkan karya sastera seperti puisi yang menggambarkan kejadian semasa. Beliau juga sering meluahkan perasaan beliau dalam bentuk puisi, syair dan sajak. Hasil karya beliau bukan sahaja menggambarkan situasi semasa masyarakatnya tetapi juga memperlihatkan pengaruh falsafah Confucius yang berteraskan perjuangan kemanusiaan.

Pengiktirafan sebagai seorang sarjana bermula pada tahun 1400 apabila Nguyễn Trãi Berjaya dalam peperiksaan istana. Kejayaan tersebut melayakkannya diiktiraf sebagai sarjana oleh istana Vietnam (O'Harrow, 1979). Keterampilannya sebagai sarjana istana menyebabkan beliau begitu rapat dengan Maharaja Lê Lợi. Penghayatan terhadap falsafah kebebasan dan kemanusiaan mendorong beliau menyertai Maharaja Lê Lợi memeperjuangkan kemerdekaan Vietnam daripada penjajahan China. Kecemerlang dalam pelajaran serta bakat besar yang dimilikinya dalam bidang sastera agak sukar disaingi oleh sarjana istana yang lain. Hal ini menyebabkan beliau dianggap sebagai seorang yang hebat dan dihormati pada masa itu (Khac Vien, 2007). Sebagai seorang sarjana istana, beliau menggunakan kesempatan tersebut untuk melaksanakan peranan penting dalam membakar semangat pejuang yang menyertai Maharaja Lê Lợi melalui karya sastera yang dihasilkannya. Selain itu, beliau turut menghasilkan satu panduan untuk masyarakat Vietnam dalam membina masyarakat yang sempurna. Antara karya yang paling penting ialah gia huân atau nasihat keluarga. Gia huân menjadi rujukan penting dalam urusan rumah tangga masyarakat Vietnam yang mengandungi tatacara pembentukan keluarga yang berpendidikan. Ajarannya memberi perhatian yang sangat serius dalam mendidik pemahaman keluarga terhadap peranan sosial masing-masing (Dutton, 2013). Perjuangan yang didasarkan kepada falsafah kebebasan tersebut masih dianggap sangat berharga oleh masyarakat Vietnam sehingga ke hari ini. Karyanya turut menerapkan semangat patriotik serta kesedaran tentang kewajipan setiap masyarakat Vietnam menyertai usaha pembebasan bangsanya dari penjajahan asing. Memandangkan teknologi percetakan masih belum wujud secara meluas abad ke-14, karya Nguyễn Trãi ditulis di atas daun. Nguyễn Trãi menulis sajak di atas daun dengan berdakwatkan lemak khinzir (Nguyen Do & Hoover, 2010). Apabila daun tersebut gugur lemak khinzir tersebut dimakan oleh semut maka terlihatlah ayat yang ditulisnya. Daun yang diterbangkan angin dan sampai kepada masyarakat Vietnam telah memberi kesedaran dan mendorong mereka menyertai perjuangan yang diketuai oleh Maharaja Lê Lợi (Pham, 2007). Nguyen Do & Hoover (2010) berpendapat bahawa kejayaan Nguyễn Trãi menawan "hati dan perasaan" masyarakat Vietnam berjaya menyemarakkan semangat juang bangsanya.

Adaptasi falsafah pembebasan dalam meniup semangat juang tentera Lê Lợi semakin diperhebat pada 1697, berikutan perkembangan teknologi percetakan. Ketika itu karya Nguyễn Trãi diedarkan dalam bentuk manuskrip kepada masyarakat Vietnam. Teks yang ditulis mengandungi kanun Cina yang ditulis semula menggunakan aksara Nom (Elliot & Rose, 2009). Usaha juga dilaksanakan untuk menterjemah teks Buddha daripada bahasa Cina klasik untuk memperlihatkan kepentingan perang pembebasan tersebut. Perkara ini menjadikan masyarakat Vietnam lebih yakin akan perjuangan menentang China merupakan perang yang selari dengan kepentingan kemanusiaan dan keagamaan.

Penglibatan Nguyễn Trãi dalam Perjuangan Lê Lợi

Nguyễn Trãi merupakan seorang sarjana Confucius yang berjiwa patriotik dan cintakan kebebasan. Beliau menyebarkan falsafah tersebut melalui strategi, "...*better to conquer hearts than citadels.*"

Nguyễn Trãi berjaya menghabiskan pengajiannya di peringkat ijazah kedoktoran dalam Thai Hoc Sinh (Doktor Kesusasteraan) semasa berumur 20 tahun (Huu Ngoc & Vu Khieu, 1980). Seterusnya beliau menjadi pegawai kerajaan yang penting dalam sistem keadilan sejak era Maharaja Hồ Quý Ly (胡季犛) lagi (Nguyen Do & Hoover, 2010). Memandangkan pada masa itu jumlah golongan yang berkelulusan sepertinya agak kurang, beliau serta bapanya Phi Khanh menjadi perhatian Maharaja untuk menggerakkan usaha pembebasan Vietnam daripada Dinasti Ming (Nguyen Do & Hoover, 2010).

Perjuangan Nguyễn Trãi mula terserlah berikutan tragedi penahanan bapanya oleh tentera Dinasti Ming. Maharaja Dinasti Ming ketika itu melaksanakan dasar menahan para bijak pandai Vietnam untuk dibawa ke China. Selain daripada itu, barangan berharga dan harta peribadi khususnya haiwan seperti gajah, lembu, kuda juga dirampas (Nguyen Khac Vien, 2007). Hubungan Nguyễn Trãi dan Maharaja Lê Lợi sangat rapat seperti adik beradik berikutan perjuangan dan falsafahnya yang sama. Hal ini ditambah lagi dengan umur antara mereka tidak jauh berbeza, iaitu Nguyễn Trãi lahir pada tahun 1380 manakala Maharaja Lê Lợi pula pada tahun 1385 (Nguyen Khac Vien, 2007). Penyebaran falsafah Nguyễn Trãi seiring dengan perjuangan beliau dalam usaha membebaskan Vietnam daripada pencerobohan Dinasti Ming pada abad ke-15.

Nguyễn Trãi mula terlibat dalam membantu perjuangan Lê Lợi pada tahun 1420 iaitu selepas dua tahun perjuangan tersebut digerakkan. Jemputan Lê Lợi disambut Nguyễn Trãi (阮薦) dengan membentangkan cadangannya iaitu “*Binh Ngo Sach*” (strategi untuk menewaskan pencerobohan Ming). Cadangan tersebut sangat dipandangkan tinggi oleh Lê Lợi dan bermulalah penglibatan Nguyễn Trãi secara serius dalam gerakan tersebut (Vu Dinh Dinh, 2011). Selepas usulnya melalui *Binh Ngo Sach* berjaya, beliau telah dinaikkan pangkat menjadi Menteri Dalam Negeri yang membolehkannya menghadiri mesyuarat rahsia peringkat tertinggi untuk menasihati Maharaja. Penggembelangan tenaga antara Maharaja Lê Lợi dengan Nguyễn Trãi akhirnya membuahkan hasil apabila usaha membebaskan Vietnam mencapai kejayaan dua tahun kemudian. Nguyễn Trãi juga berkhidmat sebagai Pengarah Komunikasi yang bertanggungjawab menulis surat Maharaja Lê Lợi kepada pihak China. Selain itu, beliau juga bertindak sebagai penasihat Lê Lợi dalam hal ehwal ketenteraan dan politik. Nguyễn Trãi juga dipertanggungjawabkan untuk mengendalikan strategi memenangi hati serta minda rakyat Vietnam. Ia bertujuan menguatkan semangat masyarakat Vietnam ketika perang gerila melalui perang saraf.

Kerjasama Maharaja Lê Lợi dengan Nguyễn Trãi mengambil masa selama sepuluh tahun untuk mencapai kejayaan. Strategi yang digerakkan mereka iaitu menggabungkan taktik gerila dengan perang peperangan terbuka. Peperangan juga diperkuatkan dengan perjuangan politik di samping tindakan ketenteraan. Sikap perikemanusiaan turut diberi perhatian dengan berusaha mengelakkan berlakunya pembunuhan beramai-ramai ke atas musuh mereka yang tidak berdosa. Maharaja Lê Lợi merupakan golongan bangsawan serta tuan tanah, manakala Nguyễn Trãi pula seorang cendekiawan Confusius yang berpengetahuan tinggi. Kesepaduan dua tokoh yang berpengaruh ini berjaya menyatukan masyarakat Vietnam serta memupuk semangat patriotik untuk memperjuangkan pembebasan bangsa. Semangat tersebut memberi kesan mendalam kepada pengikut Maharaja Lê Lợi dalam meningkatkan inspirasi, keyakinan dan keazaman mereka. Kebijaksanaan kedua-dua tokoh tersebut dalam membuat keputusan yang tepat dan tegas sama ada dalam situasi tenang dan kritikal meningkatkan keyakinan pengikutnya.

Kehebatan strategi taktikal yang dirancang dan dilaksanakan Maharaja Lê Lợi dengan bantuan Nguyễn Trãi menyebabkan kerajaan Dinasti Ming tidak berani untuk melancarkan usaha menawan semula Dai Viet (ibu kota Vietnam). Hal ini memperlihatkan kemampuan Vietnam dalam menghadapi China dengan kehebatan perancangan strategik Nguyễn Trãi serta kehebatan kepemimpinan Maharaja Lê Lợi. Falsafah Nguyễn Trãi telah menjadi pegangan masyarakat Vietnam sehingga mampu mempertahankan kemerdekaannya selama tiga abad sebelum jatuh ke tangan Perancis (Nguyen Khac Vien, 2007).

Falsafah Pembebasan Nguyễn Trãi dan Penyebarannya

Meskipun daripada ajaran yang sama, kaedah penyebaran falsafah oleh Nguyễn Trãi adalah berbeza dengan sarjana Confucius lain khususnya di China. Sarjana Confucius seperti Li Bach (Li Po) dan penyajak Cina yang lain menyebarkan falsafah mereka melalui landskap alam. Nguyễn Trãi menggunakan pengalaman dan perasaan beliau yang terpendam sejak sekian lama untuk diluahkan dalam bentuk sajak yang memberikan kesedaran dan semangat kepada masyarakat Vietnam (Nguyen Do & Hoover, 2010). Bahasa yang digunakan oleh Nguyễn Trãi adalah bahasa harian yang mudah difahami. Contoh kata-kata dalam sajak beliau ialah;

as sadness comes, should i write in air, how strange?. (Rhyming a poem by a man of my village, oleh Nguyễn Trãi, (Nguyen Do & Hoover, 2010, p. 28)

dan

*your poverty and infirmity make me feel pity.
like me, you must be crazy.* (For a friend, dalam Nguyen Do & Hoover, 2010, p. 2)

Kemampuan beliau menghasilkan sajak dan puisi yang mudah difahami oleh segenap lapisan masyarakat telah membolehkan nilai yang ingin diterapkannya diterima masyarakat Vietnam secara menyeluruh. Penyebaran falsafah dalam bentuk sajak telah berjaya menyentuh hati masyarakat Vietnam yang sedang ditekan oleh Dinasti Ming (Nguyen Do & Hoover, 2010). Sajak yang mengandungi falsafah kebebasan Nguyễn Trãi yang amat berpengaruh bertajuk “*Binh Ngo Dai Cao*” (The Great Proclamation). Karya tersebut berjaya meniup semangat kecintaan kepada bangsa dan negara kepada masyarakat Vietnam. Sajak ini terhasil selepas kejayaan mereka bersama Maharaja Lê Lợi dalam mengusir tentera Dinasti Ming pada abad ke-15. Setiap kejadian yang berlaku semasa peperangan tersebut dirakam dalam bentuk sajak oleh Nguyễn Trãi. Tentera Ming berjaya dikalahkan Vietnam dan diusir ke China pada 29 Disember 1427. Antara contoh rangkap sajak yang berjaya menaikkan semangat masyarakatnya ialah,

Our people long ago established Vietnam as an independent nation with its own civilization. We have our own mountains and our own rivers, our own customs and traditions, and these are different from those of the foreign country to the north... we have sometimes been weak and sometimes powerful, but at no time have we suffered from a lack of heroes. (Binh Ngo Dai Cao dipetik oleh Anthony Grey, 2013, p. 52)

Lazimnya Nguyễn Trãi menghasilkan sajak dalam bahasa tradisional Vietnam dengan menggunakan skrip chữ nôm. Penulisan Nguyễn Trãi yang menggunakan skrip chữ nôm lebih formal berbanding semasa menulis dalam aksara Han. Nada dan irama sajaknya yang ditulis menggunakan chữ nôm (aksara nôm) ini lebih mudah difahami pembaca. Aksara nôm ini juga dijadikan skrip yang bersifat demotic (O’Harrow, 1979). Ketika perjuangan Maharaja Lê Lợi dan Nguyễn Trãi, skrip demotik ini juga menjadi bahasa pengantar kerana ia mudah difahami masyarakat umum sekaligus digunakan dalam pentadbiran kerajaan.

Sajak *Binh Ngô đại cáo* (Great proclamation upon the pacification of the Ngo) juga terkenal dengan mesej ‘pengajaran daripada sebuah kejayaan.’ Sajak ini digubah khas sempena kejayaan tentera Vietnam memasuki wilayah Ha Noi (Bowman, 1893). Dalam Syair tersebut, Nguyễn Trãi telah memasukkan unsur patriotisme untuk meningkatkan kesetiaan masyarakat. Langkah tersebut turut dicontohi sarjana selepasnya dalam menyemai semangat kebebasan dalam kalangan masyarakat Vietnam (Nguyen Khac Vien, 2007). Ini memperlihatkan penyebaran falsafah pembebasan melalui mata pena sangat berkesan dalam memenangi hati dan jiwa masyarakat Vietnam.

Pengaruh Nguyen Trai terhadap Pembentukan Sistem Pemerintahan Dinasti Lê

Pidato semangat yang diucapkan Maharaja Lê Lợi untuk membakar semangat masyarakat Vietnam untuk terus mempertahankan kedaulatan tanah air daripada diceroboh dan dikuasai oleh orang asing jelas mengandungi falsafah kebebasan yang selari dengan perjuangan Nguyễn Trãi. Antara pidatonya berbunyi, “Sebagai seorang yang mulia, kita akan datang untuk menyelamatkan negara ketika berada dalam bahaya, pastikan perang ini mencapai kejayaan dan meninggalkan nama baik kepada generasi akan datang dan bukannya tunduk dan berkhidmat kepada orang asing” (Ban Nghien Cù Van Sù Dia, 1884 seperti yang dipetik Nguyen Khac Vien, 2007, p. 20).

Lê Lợi tidak hanya menggunakan falsafah kebebasan dalam pidato untuk meniup semangat masyarakat Vietnam tetapi juga menterjemahkan ke dalam pentadbirannya selepas kejayaan perjuangannya membebaskan diri daripada Dinasti China. Dasar sosioekonomi Lê Lợi jelas memperlihatkan usahanya menjadikan masyarakat Vietnam sebagai generasi yang bebas dan tidak terikat kepada tuan tanah, golongan mandarin dan pembesar. Antaranya beliau melaksanakan dasar pemilikan tanah secara bebas kepada masyarakat Vietnam. Ladang dan tanah tidak lagi hanya dimiliki oleh golongan bangsawan tetapi juga kepada seluruh masyarakat Vietnam. Pemilikan tanah ini sah dengan syarat mempunyai asas yang kukuh, hal ini dicipta oleh pentadbiran Lê Lợi bagi merealisasikan falsafah kebebasan yang menjadi asas kepada perjuangannya. Vietnam semakin maju setelah bebas daripada penjajah Ming dengan kegemilangan sistem monarki feodal mencapai kemuncaknya di bawah pemerintahan Maharaja Lê Thánh Tông pada tahun 1406 hingga 1497. Maharaja Lê Thánh Tông muncul sebagai maharaja yang terhebat pada zamannya kerana banyak kejayaan dan kemajuan dicapai semasa pentadbirannya (Nguyen Khac Vien, 2007).

Selain itu, pentadbiran tanah kerajaan juga telah dibahagikan kepada dua kategori pemilikan, iaitu pemilikan orang awam dan pemilikan orang kenamaan dan mandarin. Dari aspek kutipan sewa tanah, golongan kenamaan dan mandarin hanya boleh mengutip sewa daripada pengusaha tanah mereka sahaja dan tidak kepada keseluruhan tanah di kawasan pentadbiran mereka seperti sebelumnya. Hal ini demikian kerana tanah yang diserahkan kepada para petani atau masyarakat awam adalah berada di bawah bidang kuasa pihak berkuasa negeri. Sistem ini dapat meningkatkan taraf serta menjamin keselamatan hidup golongan petani serta bebas daripada segala bentuk penganiayaan. Pentadbiran negeri yang telah dinaikkan taraf menjadikan status para petani semakin baik (Nguyen Khac Vien, 2007). Pada tahun 1429 hingga 1477 peraturan telah digubal untuk menjamin status pemilikan tanah dalam kalangan pengusaha pertanian padi. Peraturan tersebut ialah tentang pembahagian tanah sawah kepada semua rakyat tanpa mengira darjat. Pengagihan tanah tersebut ditetapkan setiap enam tahun dan juga sewa dibayar kepada kerajaan pada kadar yang lebih rendah daripada yang dikenakan oleh tuan-tuan tanah sebelum ini (Nguyen Khac Vien, 2007).

Pengenalan sistem pemilikan tanah kepada seluruh masyarakat Vietnam ini memperlihatkan Maharaja Vietnam mempraktikkan falsafah kebebasan yang diterapkan oleh Nguyễn Trãi. Konsep pemilikan tanah yang tidak terhad kepada golongan mandarin ini menunjukkan hak masyarakat Vietnam diperlihara oleh pentadbiran Lê Lợi, dan sekali gus menamatkan sistem tuan tanah yang lebih cenderung kepada bentuk perhambaan. Ini memperlihatkan pengaruh falsafah kebebasan yang diterapkan Nguyễn Trãi semasa perang pembebasan tidak berakhir dengan kejayaan membebaskan diri daripada China. Kemerdekaan yang dicapai oleh Vietnam telah memberi ruang kepada Maharaja Vietnam memerintah tanah air mereka sendiri selain meluaskan empayar sehingga ke Selatan wilayah tersebut. Pengagihan tanah komunal (milik bersama) yang telah menjadi amalan kerajaan sejak zaman purba tidak lagi diamalkan malah Maharaja berurusan secara terus dalam hal ehwal kemasyarakatan dengan institusi yang wujud dalam masyarakat tersebut.

Keberkesanan sistem pentadbiran yang berteraskan falsafah kebebasan jelas kelihatan apabila peraturan yang dikeluarkan telah menyebabkan kemakmuran hidup masyarakat Vietnam semakin meningkat. Maharaja Lê Lợi memberi penekanan yang lebih kepada sektor ekonomi seperti

pengeluaran pertanian. Tanah yang terbiar semasa peperangan telah digunakan untuk penanaman manakala kerajaan negeri telah membuat satu ladang di atas tanah yang diusahakan. Manakala, Maharaja Lê Thánh Tông pula mahu rakyat Vietnam memberikan tumpuan terhadap bidang pertanian kerana bidang itu merupakan kekuatan mereka dari segi ekonomi dan mampu meningkatkan potensi kerajaan Vietnam. Setiap masyarakat juga digalakkan untuk mengerjakan tanah yang terbiar atau tidak digunakan. Oleh hal yang demikian, kawasan baru mula dibersihkan dan tebus guna tanah di kawasan pantai mula dilakukan. Pembinaan benteng juga diusahakan sebagai perlindungan ketika kecemasan. Pelajar dan tentera dikerah untuk membina benteng. Paderi dan golongan istana dihantar secara bergiliran ke ladang untuk bekerja (Nguyen Khac Vien, 2007).

Bagi membolehkan pelaksanaan dasar pemilikan tanah dilaksanakan dengan sempurna, pada tahun 1483 kod Hong Duc telah dikeluarkan di Vietnam. Kod ini mengadungi kaedah dan peraturan yang dikuatkuasakan dan paling lengkap yang pernah dibuat oleh pemerintah Viet Nam tradisional serta kekal dikuatkuasakan sehingga akhir abad ke-18. Ideologi utama dalam undang-undang ini dinyatakan dalam dua isi utama: pertama, konsep rakyat dan peranan rakyat; kedua, kebajikan raja, kebajikan rakyat, fungsi raja, hubungan raja - rakyat, (Phan Huy Chu, 1961, p. 94).

Kod Hong Duc terdiri daripada 721 artikel dan dibahagikan kepada enam buah buku (Nguyen Khac Vien, 2007). Kod Hong Duc mampu melindungi hak milik tanah oleh kerajaan dan tuan-tuan tanah, dan memastikan kuasa bapa, isteri, dan anak lelaki sulung juga terpelihara selain juga menentukan upacara perkahwinan dan berkahwin. Terdapat sepuluh jenayah yang dikenakan hukuman berat, termasuklah kesalahan melakukan pemberontakan kepada negara dan pengabaian tugas ibu bapa. Kod Hong Duc mengambil kira sistem feodal dan ajaran Confucius sebagai rujukan (Van Tai, 1982). Hak-hak wanita dilindungi, mereka boleh memiliki harta sendiri dan berkongsi dengan pihak lelaki dalam hal ehwal harta pusaka. Jika mereka tidak ada anak lelaki, anak-anak perempuan boleh mewarisi kekayaan keluarga keseluruhannya. Seseorang isteri boleh meminta cerai jika suami telah meninggalkan mereka untuk satu jangka masa yang lama (Van Tai, 1981). Semua perkara ini adalah untuk melindungi masyarakat daripada penindasan fizikal ataupun mental. Semasa pentadbiran Maharaja Le Thanh Tong, pemerintahan monarki Viet Nam telah mencapai kemuncaknya apabila birokrasi mandarin ditubuhkan untuk memberikan pandangan yang positif kepada pentadbiran Viet Nam (Nguyen Khac Vien, 2007).

Oleh itu jelaslah, di sebalik kejayaan Lê Lợi (1384 - 1433), sumbangan tokoh Nguyễn Trãi (阮 薦) tidak boleh diketepikan. Beliau sentiasa memberi sokongan, pandangan, idea serta nasihat kepada Maharaja dalam memastikan kemerdekaan Vietnam dapat diperkukuhkan. Nguyễn Trãi (阮 薦) memberikan sumbangan yang sangat berharga kepada kerajaan Vietnam dalam menyebarkan falsafah kebebasan untuk membakar semangat rakyat ketika perang menentang pencerobohan Dinasti Ming. Maharaja Lê Lợi sendiri melihat, kewibawaan Nguyễn Trãi sangatlah mengagumkan dalam menggerakkan usaha membebaskan Vietnam dan seterusnya membantunya membina sebuah kerajaannya yang berlandaskan falsafah kebebasan untuk masyarakat Vietnam.

Pengaruh Nguyễn Trãi terhadap Perkembangan Intelektual Vietnam

Falsafah tradisional Vietnam yang dikembangkan Nguyễn Trãi berkembang sehingga ke akhir abad ke-15 hingga 16. Pendekatan dalam penyebarannya juga terus digunakan walaupun setelah kematiannya. Selepas tragedi pembunuhan Nguyễn Trãi oleh pihak istana pada tahun 1479, usaha menyebarkan falsafah tersebut diteruskan oleh Ngô Sĩ Liên iaitu sejarawan dinasti Lê, Vietnam pada abad ke-15. Beliau menghasilkan karya berjudul *Đại Việt sử ký toàn thư (Complete Annals of Đại Việt)* dan menceritakan sejarah awal Vietnam sejak mula sehingga wujudnya dinasti Lê pada 1428. Selain itu, pada awal abad ke-16 pula, sarjana Nguyễn Du telah menulis karya *Truyện kỳ mạn lục (傳奇漫錄, Collection of Strange Tales)* iaitu sebuah koleksi sejarah yang ditulis dalam bentuk lagenda. Karya sebegini umumnya sangat mendasari jiwa masyarakat Vietnam sehingga sering dipetik oleh Ho Chi Minh dalam pidato perjuangannya menentang Perancis.

Perkata ini memperlihatkan sumbangan Nguyễn Trãi (阮廌) tidak sekadar bermanfaat kepada masyarakat sezamannya tetapi juga kepada generasi Vietnam seterusnya dalam menjamin kemerdekaan bangsa. Pengaruh falsafah tradisional yang diasaskan tersebut menjadi rujukan kepada sarjana Vietnam seterusnya seperti Nguyễn Bình Khiêm (阮秉謙) yang berkhidmat di Vietnam pada abad ke-16. Tokoh Nguyễn Bình Khiêm (阮秉謙) dan Nguyễn Trãi (阮廌) sangat berdedikasi dan bertanggungjawab dalam perjuangan mereka. Nguyễn Bình Khiêm (阮秉謙; 1491 - 1585) telah meninggalkan lebih 1000 puisi dalam aksara Han atau Cina klasik dan dalam aksara Nom. Kesemua karyanya menonjolkan kebijaksanaan masyarakat Vietnam purba, memuji kehidupan yang tenang dan tentang kecantikan alam serta mempunyai unsur sinis tentang kehidupan rakyat. Antara bait puisi Nguyễn Bình Khiêm (阮秉謙) yang terkenal ialah;

*A hoe, a pick and a fishing rod,
I wander about, leaving people to their pleasure,
foolish as i am, i seek solitude,
more clever, they join the crowds.
Bamboo shoots in autumn, soya sprouts in winter: such is my food,
in the spring i bathe in the lotus pond, in summer in the lake.
With my back against a tree, sipping a cup of wine,
I watch wealth and honours pass as in a dream.* (Nguyen Khac Vien, 2007, p. 79)

Sajak ini menyatakan rasa cintanya terhadap alam semulajadi dan “*nhan*” iaitu kehidupan tanpa membezakan kalangan manusia. Falsafah ini diinspirasikan daripada doktrin Taoisme (*non-action*). Nguyễn Bình Khiêm juga bekas anggota kerajaan yang pernah berkhidmat dalam kerajaan dengan penuh dedikasi. Selepas negara mengalami krisis dalaman yang teruk, beliau membuat pengasingan diri dengan hidup dikelilingi alam semula jadi dan serta dalam kalangan rakyat. Cara ini membolehkan beliau lebih memahami keperluan rakyat. Manakala antara bait sajak Nguyễn Trãi (阮廌) yang mempunyai pengaruh yang agak besar ke atas perjuangan pembebasan ialah;

*the Trieu, Dinh, Ly, Tran built up our independence
and stood as equals of the Han, Tang, Sung, Yuan
killed Toa Do at Ham Tu,
and captured O Ma on the Bach Dang River
proof remains of these exploits.* (Nguyen Khac Vien, 2007, p. 81)

Sajak Nguyễn Bình Khiêm ini masih lagi digunakan sehingga ke hari ini dalam silibus sekolah juga pidato ahli politik. Hal ini berjaya memupuk semangat kebangsaan yang kuat kepada masyarakat Vietnam. Nguyễn Trãi (阮廌) pernah menjangkakan yang suatu hari nanti Vietnam berjaya muncul sebagai sebuah bangsa yang berdikari dengan pentadbiran mereka yang tersendiri, mereka mempunyai gunung sendiri, sungai sendiri, budaya sendiri dan tradisi sendiri. Kedudukan ketika itu seperti yang dinukilkan oleh Nguyễn Trãi, bangsa Vietnam itu kadang-kadang lemah, kadang-kadang kuat. Pada hakikatnya tidak pernah satu saat pun orang Vietnam lemah kerana kekurangan para pejuang yang hebat untuk bangsa dan negaranya (Nguyen Khac Vien, 2007).

Maharaja Le Thanh Tong, mengangkat kembali nama Nguyễn Trãi (阮廌) atas kesedarannya bahawa insan tersebut tidak bersalah dan telah banyak menyumbang jasa kepada kerajaan Vietnam pada era ayahandanya (Lê Lợi). Sebagai seorang pencinta puisi, baginda mengarahkan Tran Van Kiem untuk mengumpul semula puisi yang dihasilkan oleh Nguyễn Trãi (阮廌) dalam bahasa Cina. Dipercayai sekurang-kurangnya 100 buah puisi Nguyễn Trãi telah hilang dan mungkin dihapuskan oleh pihak istana pada masa kejadian 22 tahun yang lalu. Kebanyakan karya intelektual Nguyễn Trãi disimpan dengan baik oleh Duong Ba Cung, iaitu seorang lelaki kampung yang selalu menerima puisi daripada Nguyễn Trãi. Pengumpulan karya puisi ini telah mengambil masa selama 10 tahun dan menghasilkan koleksi Nguyễn Trãi (*UC Nguyễn Trãi Tap*) yang merangkumi lebih daripada 105 puisi dalam Bahasa Cina klasik, 254 puisi Nom yang jarang ditemui, serta 75 buah surat-menyurat diplomatik dan perang

antara Lê Lợi dan Nguyễn Trãi (阮廌) dengan Maharaja Xuan De (Vu Dinh Dinh, 2011). Duong Ba Cung meninggal sebelum sempat melihat idea yang disimpannya selama ini diterbitkan. Tujuh bulan selepas kematiannya pada tahun 1868, koleksi puisi Nguyễn Trãi dalam bentuk ukiran pada kayu dan satu cetakan di atas kertas berjaya diperolehi daripada penyimpannya yang juga rakan Duong Ba Cung. Koleksi seperti Binh Ngo Dai Cao (Perisytiharan Kemenangan) adalah salah satu karya Nguyễn Trãi yang termasuk dalam koleksi syair Cina tersebut (Vu Dinh Dinh, 2011).

Kesan penyebaran falsafah pembebasan ini telah melahirkan kesedaran dalam diri sebahagian besar masyarakat Vietnam. Sebagai contohnya, semasa pemerintahan maharaja Lê Thánh Tông, beliau banyak menumpukan perhatian kepada kesusasteraan Confusius. Maharaja itu sendiri meminati dan suka kepada kesusasteraan. Beliau juga sering berbincang bersama 28 ahli cendekiawan yang hebat untuk membentuk satu akademi yang dikenali sebagai Tao Dan. Akademi Tao Dan banyak menerbitkan sajak yang ditulis dalam gaya yang unggul dan banyak memuji pemerintahan serta negara (Vu dinh Dinh, 2011).

Kesimpulan

Sumbangan Nguyen Trai sebagai sarjana istana era perjuangan pembebasan Vietnam tidak dapat dinafikan. Dalam usaha membebaskan Vietnam, beliau berperanan sebagai ketua penasihat dan pengatur strategi perang bersama Maharaja Lê Lợi selain mempropaganda falsafah kebebasan kepada masyarakat Vietnam. Usaha ini berjaya menarik sokongan daripada rakyat secara menyeluruh. Peranan Nguyễn Trãi khususnya tidak terhenti sehingga kejayaan pembebasan Vietnam tetapi juga berterusan dalam merangka sistem pemerintahan selepas merdeka. Peranan beliau semakin penting setelah menjadi orang kepercayaan Maharaja untuk membantu pentadbirannya. Keterlibatan beliau dalam pentadbiran kerajaan membuka ruang untuknya merangka strategi bagi merealisasikan falsafah kebebasan dan kemanusiaan yang mampu menggerakkan rakyat untuk bersama-sama melaksanakan misi mewujudkan sebuah Vietnam yang makmur.

Rujukan

- Bowman, J.S. (1893). *Columbia chronologies of Asian history and culture*. Columbia University Press.
- C. Phan Huy. (1961). *Lich trieu hien chuong loai chi*. Bibliology of Monarchical Publications.
- Dutton, G., (2013). Beyond myth and caricature: Situating women in the history of early modern Vietnam. *Journal of Vietnamese Studies*, 8(2), 1-36.
- Elliot, S., and Rose, J. (2009). *A companion to the history of the book*. Blackwell Publishing Ltd.
- Grey, A. (2013). *Saigon: An epic novel of Vietnam*. Open Road Media.
- Hoobler, D., & Hoobler, T. (2009). *Confucianism* (3rd ed.). Infobase Publishing.
- Huu Ngoc & Vu Khieu. (1980). *Nguyen Trai: A life dedicated to the people*. Red River Foreign Languages Publishing House
- Kroll, B. (2012). *Typography in a semester*. Lulu Enterprises Inc.
- Le, Than Tran Trong Kim. (1971). *Viet Nam Su Luoc: Short history of Vietnam*. Ministry of Education.
- Lien, Ngo Si. (1993). *The complete history of Dai Viet* (C. Ching Ho, Penterjemah). Nxb Khoa hoc xa hoi Viet Nam
- Nguyen Chi Hai. (2019). Nguyen Trai's Political Thoughts. *International Journal of Political Science*, 5(4), 1-5. <http://dx.doi.org/10.20431/2454-9452.0504001>
- Nguyen Do & Hoover, P. (Eds.). (2010). *Beyond the Court Gate: Selected poems of Nguyễn Trãi*. Counterpath Press.
- Nguyen Khac Vien. (2007). *Vietnam: A long history*. The Gioi Publishers Hanoi.
- O'Harrow, S. (1973). French Colonial policy towards vernacular language development in Vietnam and the selection of Pham Quynh. *Aspects of vernacular languages in Asian and Pacific Societies* (Honolulu), 114-116.
- O'Harrow, S. (1979). Nguyễn Trãi's Binh Ngo Dai Cao of 1428: The Development of a Vietnamese National Identity. *Journal of Southeast Asian Studies*, 10(1), 159-174.
- Pham, D. L. (2007). *Ho Chi Minh (1890-1969)*. Xlibris Corp.

- Phong Hien. (1979, September). The Humanism of Nguyen Trai. *Vietnam Courier, a monthly review*, 11(3), 18.
- Tho Nguyen, T., & Su Le, C. (2019). Nguyen Trai's thought on philosophical ethics and its value for the Vietnamese Society today. *XLinguae*, 12(1). <https://doi:10.18355/XL.2019.12.01.10>
- Van Tai, T. (1981). The Status of women in traditional Vietnam: A comparison of the Code of the Lê Dynasty (1428-1788) with the Chinese Codes. *Journal of Asian History*, 15(2), 97-145.
- Van Tai, T. (1982). Vietnam's Code of the Lê Dynasty (1428-1788). *The American Journal of Comparative Law*, 30(3), 523-554. <https://doi:10.2307/839728>
- Vu, Dinh Dinh. (2011). *Proclamation of victory: Translation and annotations of a fifteenth century Vietnamese document*. The Gioi Publishing Company.
- Yamamoto, Tatsuro. (1999). Development of movable type printing in Vietnam under the Le Dynasty: A study of the comparative history between Vietnam and Japan. *Memoirs of the Research Department of the Toyo Bunko*, 57, 1-11.